De Levende Natuur 77 (3):49-53 (1974)

MAART 1974 JAARGANG 77, AFL. 3

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

In vogelvlucht

N. TINBERGEN

Zondagochtend 3 februari 1974, halfacht; de Tinbergens nog in kamerjassen bij hun eerste kopje koffie. De storm van de afgelopen nacht was bedaard en het was bladstil, met een nieuwe depressie niet ver weg. Daar ging de telefoon. „Niko?" „O, good morning Mike." „We kunnen op een paar rustige uren rekenen — kan je over een uur komen?" — „Bij diezelfde pub als vorige keer?" „Right — see you".

Dat was het begin van een ochtend die ik niet gauw vergeten zal. Mike Norton-Griffiths is de gelukkige bezitter van een hetelucht ballon, en hij had me aangeboden om me mee te nemen zodra het weer kalm genoeg zou zijn. Mijn voormalige baas, Sir Alister Hardy, had me al eens over zijn vroegere ballontochten verteld, en hòe graag ik ook in een jet hoog over Groenland getoerd word, en hòe opwindend de vele vluchten in de kleine „Supercubs" in Oost-Afrika geweest waren, de rust en de onvoorspelbaarheid van een ballontocht hadden me altijd een nòg mooiere ervaring toegeschenen — beter zelfs dan een trip in een zweefvliegtuig, dat toch nog wat te veel suist.

Een uur later begonnen we, op een weiland niet ver van Oxford, de ballon uit de trailer te halen, uit te leggen en op te blazen. Eerst door een serie van op-neer bewegingen van de onderrand van de ballon, die golven lucht naar de top deden rollen, toen door de Butagas-brander de rest van het werk te laten doen. Langzaam begon de grote ballon

Fig. 1. *Schapen groepen samen als reactie op de ballon. De rij streepjes zijn troggen. Rechts een „slotgracht".*

zich op te richten. „Gauw, spring er in!" In een wip stonden we met ons vieren in de kleine mand, samengeperst tussen de vier gascylinders in de hoeken. Vijf helpers hielden ons nog op de grond. „Right! Let go!" En meteen begonnen we te stijgen — voordat we het wisten waren onze vrienden op de grond tot minuscule poppetjes gereduceerd. Mike sloot het gas af, en de tocht werd wat ik me ervan voorgesteld had: een rustige zweefvlucht, zonder enig geluid, recht naar het noorden, over de vlakte van Otmoor, en toen al gauw over de heuvels van Noord-Oxfordshire. Heel af en toe moest de gasvlam even een seconde of tien aan, maar verder was het doodstil. We konden het blaffen van honden en het kraaien van hanen van kilometers ver horen! Onze koers leidde meest over weilanden, van elkaar gescheiden door de beroemde Zuid-Engelse heggen met hun enorme iepen en eiken, en af en toe over een stuk bos. In de bossen zongen de Zanglijsters, de Merels, Roodborsten, Winterkoningen, duiven, en af en toe een Vink. En dadelijk kregen we bevestigd wat Hardy ons vroeger al verteld had: je hoort veel meer individuele vogels vanuit de lucht dan als je in het bos rondloopt! Natuurlijk: niet alleen gaan vele van die zingende mannetjes hoog zitten en houden ze hun bek omhoog, maar er waren ook geen boomstammen om het geluid te dempen. „Dus dàt is hoe de overtrekkende wijfjes het horen" concludeerde ik met bevrediging. Het omhoogrichten van de snavel had ik vroeger bij meeuwen al eens als een

De Levende Natuur 77 (3):49-53 (1974)

middel herkend om het geluid te richten: als een Zilvermeeuw ging „juichen" klonk de eerste, gesmoorde roep me altijd zachter in de oren dan de latere, schallende roepen die met opgeheven kop worden voortgebracht; maar *in* de schuilhut was het de eerste, met nog omlaaggebogen kop geuite roep die verreweg het hardste klonk. Dat *moet* aan de „trompet-werking" van de open bek liggen. We zweefden verder, nu eens omlaagzakkend tot een vijftig meter of zo van de grond, dan weer omhoog tot zo'n driehonderd meter, om over heuvels, bossen en vooral hoogspanningsleidingen te hoppen. Onze snelheid was in het begin zo'n 25 km per uur, later iets meer. Geen spoor van schommelen, en dus geen kans op luchtziekte, en voortdurend langzaam draaiend, zodat je nu eens vooruitkeek, dan weer naar het oosten of westen, dan weer achter je naar het zuiden. Wie vooraan stond, waarschuwde als hij vee of vooral paarden in de verte zag, zodat Mike wat gas kon geven en kon zorgen dat hij de dieren niet op hol liet slaan. Af en toe kwamen we over boerderijen heen, en dan konden we over en weer een praatje houden. Eén keer riep Mike „Ik hoop dat ik Uw koeien niet gestoord heb" (we waren iets te laag afgezakt) en terug kwam het antwoord „I've not much choice, have I?" Maar iedereen wuifde, sommige mensen kwamen met een camera naar buiten rennen; niet iedereen was helemaal aangekleed. Bij een boerderij kwam een hele familie naar buiten rennen, en toen zagen we een woedende tamme ganzerik met wijd uitgespreide vleugels een van de vrouwen aanvallen. Gillend rende ze naar binnen, onder luid gelach, van de grond en vanuit de lucht.

Koeien en schapen reageerden erg interessant op de naderende ballon. Langzaam, dan steeds sneller, liepen ze op elkaar toe, en sloten zich tot een dicht samengepakte groep aan (fig. 1). Maar de koeien deden nog iets extra's: zodra de ballon over ze heen was gezweefd en langzaamaan weer van ze vandaan gleed, volgden ze hem, aandachtig omhoog kijkend (fig. 2). Dat was precies wat we de verschillende antilopen in Afrika zo dikwijls tegen grote roofdieren zagen doen; en trouwens eenden doen het ook met een Vos, en zelfs met Hermelijnen: al die dieren houden niet alleen een roofvijand in de gaten, maar ze komen zelfs altijd op hem toelopen als hij het kennelijk niet op hen begrepen heeft. Dat beoordelen ze heel precies. De eendenkooiker maakt hiervan gebruik als hij zijn hondje zich even laat vertonen. Dit gedrag is zó wijd verbreid, dat het zijn nut moet hebben, en ik ben er van overtuigd dat het een reactie is die hen in staat stelt, om zoveel mogelijk over het gedrag van hun roofvijanden te leren. (Dat ze zich soms tè dichtbij wagen, en dan ineens door de roofvijand gegrepen worden, pleit daar niet tegen — niemand zal willen beweren dat *vluchten*-voor-een-roofvijand niet nuttig is, ook al prikkelt plotselinge vlucht vrijwel elke roofvijand tot aanvallen, en ook al heeft hij daarbij wel eens succes).

Het is ook verbazend hoeveel wilde dieren je vanuit de lucht ziet. Hazen, altijd beducht voor roofvogels, renden telkens voor ons weg. Ook Vossen zagen we nogal eens: veel van hen brengen de dag in een „leger" door (waar ze pas uit opspringen als je bijna op ze trapt; dat heb ik in Ravenglass dikwijls gezien, en we wisten er zelfs de plekken waar ze dikwijls lagen, bv. een kuil op de top van een hoog duin). Maar ook zij renden weg wanneer ze de grote ballon boven zich zagen verschijnen. Geen wonder dat de weilanden er vanuit de lucht als een groot netwerk van wildpaden uitzien; het zijn niet alleen de koeien die zulke paden achterlaten.

Voor archeologen is zo'n ballontocht ook de moeite waard. Je ziet moerassige stroken

De Levende Natuur 77 (3):49-53 (1974)

Fig. 2. *Koeien volgen de wegzwevende ballon.*

door de landen slingeren; je ziet oude wegen; je ziet overal de smalle stroken van middeleeuwse, parallele akkertjes. Tweemaal zagen we mooie rechthoekige slotgrachten, zonder een spoor van een gebouw op het eilandje in het midden (fig. 1), een er van had een flinke boomplok in het midden. Soms kon je de vroegere toegangsweg zien, nu totaal overgroeid, en een beekje dat de slotgracht gevoed had. Omdat de wind wat draaide, en ons over heuvels soms in wervels ronddraaide, konden we onze route op de kaart niet precies volgen, en zo konden we zelfs met de meest gedetailleerde kaarten niet uitvinden waar we precies waren en dus die oude slotgrachten niet identificeren. Sommige van die plaatsen kunnen wel van 1066 stammen, toen Willem de Veroveraar met verbazingwekkende snelheid overal zijn (uit Frankrijk meegebrachte, geprefabriceerde) houten wachttorens liet oprichten. Volgens het beroemde Bayeux tapistry werd onmiddellijk na de slag bij Hastings zo'n fort geconstrueerd. De „Mound" in Oxford dateert van 1066, en de stenen toren heeft al in 1071 de oorspronkelijke houten toren vervangen.

Soms riepen we omlaag naar de bewoners van dorpjes: „waar zijn we?", maar het antwoord was niet altijd te verstaan.

Hoe dan ook, we genoten van de tocht, en er was zoveel te zien dat we ogen tekort kwamen. Nu en dan was er koortsachtige bedrijvigheid aan boord: als een van de gascylinders leeg was, moest snel de volgende aangesloten worden; telkens moest de kaart bestudeerd worden; dan weer was het: „pas op Mike, een hoogspanningsleiding op die heuvel." En soms zagen we, ergens op een kronkelende landweg, de auto van een van onze vrienden staan, met de hele groep wuivend, en roepend „hoe ver ga je nog door?" Doordat we af en toe zo laag kwamen, doordat de heggen zo hoog en dicht zijn en doordat de wegen niet voor het gemak van ballonvaarders aangelegd zijn, verloren ze ons telkens uit het oog, en dachten ze soms dat we geland waren.

Toen we twee uur lang in de lucht geweest waren, doemde er in de verte een vrij grote stad op. We dachten dat het Buckingham moest zijn — later bleek dat het Bletchley was. Toen kwam de tijd voor een beslissing. We konden best nog een anderhalf uur in

De Levende Natuur 77 (3):49-53 (1974)

de lucht blijven, maar in de „thermals" boven een stad kun je raar heen en weer gegooid worden. Ook begon de wind al wat op te steken. Dus besloot Mike, om vóór de stad te landen. Zo zorgvuldig mogelijk onze koers schattend, koos hij een weiland uit vlak vóór de eerste rij huizen, waarin geen vee was. De uitlaatklep werd even opengetrokken en we begonnen te dalen. Een tijdje ging alles goed: recht op ons doel af. Maar toen we zo'n 25 meter boven de grond waren, kwamen we in een andere luchtstroom terecht, en koersten we plotseling op een weiland met koeien en kalveren af. „Dat zal de boer niet zo leuk vinden" zei Mike, maar een vlug besluit was nodig. Een laatste ruk aan het koord, en vlak over de boomtoppen plonsden we omlaag. „Hou je vast!" klonk het (ietwat overbodige) commando, en meteen bonsden we op de begane grond en tuimelden we zijdelings over elkaar. Maar de mand werd niet voortgetrokken, en met niet meer dan enkele bulten en schrammen kropen we uit ons hokje. Tot onze verbazing stonden meteen alle koeien om ons heen, en onmiddellijk moesten we ze beletten de nylon ballon op te knabbelen en onze boterhammen beschermen. Toen we ons tegen de boer verontschuldigden zei hij „ze hebben al twee keer een ballon zien landen". Inmiddels waren onze vrienden ook gearriveerd. Samen met de dorpsjeugd rolden we de ballon plat; gauw werd hij in zijn zak gepakt; met vereende krachten werden ballon en mand op de trailer geladen, en na een praatje met de plaatselijke bewoners ging het huistoe. We hadden in die twee uur ongeveer zestig kilometer afgelegd, en we waren met de lunch weer thuis. De regen en de volgende storm bereikten ons net na de landing. Wie een beetje op weerkaartje, wolken en barometer let, en de moeite neemt om een lokaal vliegveld op het laatste ogenblik op te bellen, kan zelfs in de wildste Atlantische perioden een halve dag, of soms enkele uren, van kostelijk weer treffen. Hebt U een rijke vriend met zo'n mooi stuk speelgoed in de buurt, dan kan ik U aanraden om hem eens om een lift te vragen — het is een unieke ervaring!

Over het menu van een kerkuilenfamilie

B. HOEKSTRA

In verschillende landen zijn de laatste decennia uitgebreide onderzoekingen verricht naar de veranderingen in de prooidiersamenstelling van uilen over langere perioden.

Weinig vogelsoorten zijn voor een dergelijk onderzoek zo geschikt als de Kerkuil, daar deze uil bijzonder plaatsgetrouw is en daardoor de braakballen gemakkelijk te verzamelen zijn.

Als wij de ornithologische litteratuur erop naslaan, dan blijkt een dergelijk onderzoek aan Nederlandse Kerkuilen nog niet te zijn verricht. Het onderzoek van Wolda (9) is slechts ten dele gebaseerd op periodiek verzameld materiaal.

Wel werden uit allerlei delen van ons land grote hoeveelheden braakballen van Kerkuilen uitgezocht ten bate van de zoogdierfaunistiek. Voor dat doel wordt dan doorgaans eenmalig op een bepaalde vindplaats een zo groot mogelijk aantal braakballen verzameld en geanalyseerd. Hiervoor zijn de braakballen van de Kerkuil uitermate geschikt doordat deze uil, meer dan welke andere soort